

Bir alan olarak siyaset Bir süreç olarak siyaset

Siyasetin tanımları	*kamu işleri *yönetme sanatı	*uzlaşma ve mutabakat *iktidar ve kaynakların dağılımı
Siyaset çalışmalarında yaklaşımlar	*davranışsallık *rasyonel seçim teorisi *kurumsallık	*feminizm *Marksizm *pozitivizm sonrası yaklaşımlar

Şekil 2.1. Siyasetin Tanımı

Kaynak: Heywood, 2006, (Çev. Z. Kopuzlu).

Ekonomi biliminin en yaygın tanımı Alfred Marshall'ın neoklasik tüketim üzerinden hareketle Lionel Robbins'in yaptığı tanımlamadır. Robbins'e göre ekonomi bilimi, kıt kaynakların alternatif kullanım olanaklarını inceleyen bir bilimdir. Ancak aşağıdaki Tablo 1.1. incelendiğinde yukarıda ki tanımlama da olduğu gibi ekonomiyi sadece tüketim ya da harcamalar açısından ele almak doğru değildir. Dolayısıyla Ekonomi yalnızca tüketim ve harcamalarla değil aynı zamanda üretimle ve üretimin tüketimle arasında ki bağı kuran bölüşüm sorunlarıyla da ilgilidir. Bu bağlamda ekonomi tanımını hem tüketim hem üretim hem de paylaşım ya da bölüşüm açısından hareketle açıklanması yerinde olacaktır.

Tablo 1.1. Ekonomi Bilimi Nedir ?

Tüketim Açısından	Üretim Açısından	Paylaşım/Bölüşüm Açısından
*Sınırsız isteklerin sınırlı imkânlarla karşılanması *Her seçim bir vazgeçiş *Alternatif maliyet kavramı	*Kim tarafından *Kim için *Ne kadar *Kaça	*Üretimden kim ne kadar pay alacak? -Ücret (Emeğin karşılığı) -Kar (Girişim gücünün karşılığı) -Faiz (Sermayenin karşılığı) -Rant (Doğal kaynakların karşılığı)

Kaynak: Eğilmez, 2019.

Aktardığımız tüm bu verilerle ekonomi bilimini şu şekilde tanımlamak sanırım en doğru yaklaşım olur; Ekonomi bilimi, istekleri karşılamaya yönelik mal ve hizmetlerin üretimi, bu üretimin katkıda bulunanlar arasında paylaşılması ve eldeki sınırlı imkânlarla çeşitli istekler arasından tercih edilenlerin karşılanması çabalarını inceleyen ve bu ilişkilerin doğru kurulabilmesi için çözümler öneren bilim dalıdır (Eğilmez, 2019).

2.2 Ekonomi ve Siyaset İlişkisi

Siyasetin ekonomik sonuçlar üzerindeki etkisi ve yönünün ne olduğu, nasıl etkilediği sorusu iktisadın kendisi ile ilgilenmeleri kadar eskidir (Drazen, 2002: 3, aktaran, Cangir, 2012). siyaset ve ekonomi ilişkisi içindeki tartışmaların odağında ki konu devletin ekonomideki rolü ve ekonomiyi etkileme gücünün ne olduğu veya ne olması gerektiği sorularıdır. İktisadi düşünce okulları tarihsel süreç içerisinde bu konuyu ele alarak çeşitli cevaplar vermişler ve bunu teorik bir temelde analiz etmişlerdir. Klasik iktisadi ekol, devletin ekonomiyeye müdahalesini şiddetle eleştirirken, Keynesyen görüş ise devlet müdahalesinin ekonomiyeye yardımcı olduğunu savunmaktadır. (Eğilmez ve Kumcu,

2016, s. 200). Günümüzde ekonomi-siyaset ilişkisi daha karmaşık hale gelmiş ve adeta iç içe geçmiş durumdadır. Politik ekonomi kavramı adeta bu ilişkiyi inceleyen bir alan haline gelmiştir. Her geçen gün giderek önemi artan bir alan olan uluslararası politik ekonomi, siyaset ve ekonomi arasındaki etkileşimi teorik ve metodolojik bir çerçevede açıklamak üzere temellendirmektedir. Kısa bir dönemi kapsamına karşın sosyal bilimler alanında önemi artarak devam etmektedir. Uluslararası politik ekonomi, devletlerin salt siyasal aktörler olduğu yönündeki realist görüşü eleştirerek, ulus devletin sadece içi boş bir nesne olamayacaklarını ileri sürmektedir. Çünkü politik ekonomiye göre her siyasal sürecin bir ekonomik gerekçeye dayandığı gibi, her ekonomik vakaninsa bir siyasal süreci tetiklediği görüşü ileri sürülmektedir. Dolayısıyla bu konuda araştırma yapan kişiler, politik sistem ve ekonomik sistemin birbiri ile ilişkili olarak ele alındığında daha iyi anlaşılabilirliği görüşünü ileri sürmüşlerdir (Ateş ve Gökmen, 2013: 47).

2.3. Politik Rejim Tipi ve Ekonomi Etkileşimi

Siyasal sistem, toplumların ortak amaçlarını belirlemek, oluşturmak ve gerçekleştirmek üzere geliştirdikleri ve aralarında çeşitli seviye ve biçimlerde bağlantılar bulunan bir örgütler bütünüdür. Soyut bir kavram olan devletin sahip olduğu egemenliğin fiilen kullanılması için, aralarında iş bölümü yapmış; görev, yetki ve sorumlulukları anayasal çerçevede belirlenmiş olmalıdır. Her ülkenin siyasal sistemi, yönetenler ve yönetilenler arasındaki ilişkiye değişiklik göstermektedir. Bu açıdan baktığımızda aşağıdaki şekil 2.7.'de görüleceği üzere sistemin öznelere yönetenler yani siyasal yetkililer ve yönetilenler yani siyasal topluluk olarak görebiliriz (Turan, 1977: 56).

Politik rejim tipleri ile ekonomik ilişki arasındaki etkileşimin analiz edildiği çalışmalara baktığımızda, üçlü bir ayrıma tabi tutulduğunu görmekteyiz. İlk ayrıma göre demokratik yönetimler, otoriter rejimlere göre ekonomik görece daha fazla katkı yapmaktadır. İkinci görüşe göre ise, otokratik rejimler, demokratik rejimler karşılaştırıldığında ekonomik gelişmeyi daha olumlu yönde etkilediği görüşü savunulmaktadır. Üçüncü ve son görüşe göre ise politik rejimin yani yönetim sistemlerinin niteliği ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkinin net olmadığını dolayısıyla kesin bir sonuca varmanın da mümkün olmadığını savunmaktadır (Doğan, 2005: 19).

3. SİYASAL İSTİKRAR PERSPEKTİFİNDEN EKONOMİ VE SİYASET İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ANALİZİ

Türk siyasal hayatına baktığımızda, Osmanlı modernleşme süreci ile başlayan bir takım girişimler sonucu şekillendirilmiştir. Genel otoriteler tarafından dünyada son büyük hükümdar olarak kabul edilen Sultan 2. Abdülhamit, imparatorluğun son safhasında 33 yıl gibi oldukça uzun sayılabilecek bir zaman zarfında hükümdarlık etmiş ancak ne var ki onun siyasi dehası devrin idari kadroları tarafından idrak edilememiştir. Nitekim Ulu Hakan, tahtan hal edilmesi ile Türk Devleti Âlisi için de en zor yüzyıl başlamış oluyordu. Türk siyasal hayatı bu süreçte, darbeler, koalisyonlar ve azınlık hükümetleri, bitmek bilmeyen ekonomik ve siyasi istikrarsızlık örnekleri saymakla bitmeyecek kadar fazladır. İstisnai olarak istikrarlı dönemler yaşanmıştır. Bu dönemlerde ise ekonomik ve siyasal açıdan genel anlamda pozitif gelişmeler yaşanmıştır. Her ne kadar demokratik teamüllere uymamasına rağmen 1923-1950 Tek Parti yılları da siyasal açıdan istikrar sayılması bakımından incelemiş istisnai olarak da siyasal istikrar devam ederken pozitif gelişmelerin yaşanmadığı ne yazık ki millete rağmen, ant-demokratik uygulamaların yaşandığı bir başka ülkemizin kayıp yılları olmuştur. Bunun yanında Demokrat Parti (DP) ve Adnan Menderes dönemi, Anavatan Partisi (ANAP) ve Turgut Özal dönemi ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ve Recep Tayyip Erdoğan dönemi siyasal istikrarın tam anlamıyla demokrasi içerisinde oluştu, milletin desteğiyle yönetime gelen liderlerin oluşturduğu dönem olmakla birlikte bu 3 dönem de Devletin neredeyse her alanda olumlu gelişmelerin kaydedildiği dönemler olmuştur.

3.1. Demokrat Parti (DP) ve Adnan Menderes Dönemi

Türkiye'de gerçek anlamda çok partili siyasi hayata geçişi ifade eden parti, Demokrat Parti olmuştur. Demokrat Parti (DP), Türk siyasal tarihi açısından 1950-1960 döneminde ezici bir

çoğunlukla iktidar olması açısından diğer kurulan partilere nazaran etkisi ve politikaları ile ülkenin kaderinde önemli bir rol oynamış bir harekettir. ‘Yeter söz millet!’ sloganı yurdun her yerinde yankı bulmuş, Demokrat Parti’nin yönetim anlayışını özetleyen, halkın hükümete değil, hükümetin halka hizmet etmesi ve idarecilerin halkın iradesine tabi olması şeklinin yansımasıydı (Başgil, 2008). Demokrat Parti (DP), Türk siyasal tarihi açısından 1950-1960 döneminde ezici bir çoğunlukla iktidar olması açısından diğer kurulan partilere nazaran etkisi ve politikaları ile ülkenin kaderinde önemli bir rol oynamış bir harekettir.

Türk siyasal tarihinde 10 yıllık bir zaman diliminde etkinlik gösteren Demokrat Parti, aynı zamanda demokratik yollarla iktidara gelebilmiş ilk parti olması açısından da ayrıca önemli konumda olmuştur. Demokrat parti iktidarı sırasında önemli ekonomik atılımlar yapmış, GSYH açısından neredeyse ekonomi her yıl büyüme kaydetmiştir. Genel siyaset anlayışı açısından özgürlükçü ve liberal yaklaşan DP, halkın hassasiyetlerine karşı her zaman duyarlılık içerisinde olmuştur. DP, din konusundaki hassasiyetinin bir sonucu olarak, 16 Haziran 1950’de Ezan’ın Arapça aslı ile okunması önündeki engeli kaldırmıştır (Ocak, 1997: 63). Bu karar başta CHP olmak üzere ordu da ve bürokrasi de rahatsızlık yaratmıştır. Özellikle 1955 yılı ve sonrası toplumda partililiğin etkisi, CHP’nin tek parti iktidarını kaybetmesi ve 2 Mayıs 1954’te gerçekleşen milletvekili genel seçimlerinde yeniden CHP’nin hezimetini sonuçlanması, gerginliğin artmasına, rekabetin yaygınlaşmasına sebep oldu. CHP’nin etkin rol aldığı olaylar silsilesi sonucu Cumhuriyet tarihinin ilk kez ve siyasal tarihimizde yüz karası olacak ihtilal 27 Mayıs sabahı gerçekleşmiş ve sivil demokrasi yerini cunta rejimine bırakmıştır.

3.2. Anavatan Partisi ve Turgut Özal Dönemi

12 Eylül 1980 günü askeri cunta yönetime el koyması ile daha 60 yılını doldurmayan cumhuriyet 4. darbesi ile karşılaşmıştır. Silahlı kuvvetler tarafından deklare edilen 1 numaralı bildiri ile hükümetin ve meclisin feshedildiği, milletvekili dokunulmazlıklarının kaldırıldığı, bütün yurtdışı sıkıyönetim ilan edildiği ve dahi yurt dışına çıkışların yasaklandığı belirtilmiştir.

Bu dönemde cuntacı generaller ve başta Kenan Evren adeta siyasi mühendislik ile siyaseti dizayn etmekteydi. Yapılan düzenleme şüphesiz kurulması planlanan siyasi partilerin MGK onayı olmadan faaliyet gösterememesi şeklinde tasarlanmıştı. Dolayısıyla siyasi parti öncelikle kurucular kurulunu MGK onayına sunmakta ve bir sakınca görülmezse partinin kurulmasına ve seçimlere katılmasına izin verilecekti (Doğan, 1985: 364).

Bu atmosfer altında 15 parti kurulmuş ve bunlardan 12’si vetolar sonrası kurucular listesinde yapılan değişikliklerin sonrasında bile MGK tarafından kabul görmemiştir (Zurcher, 2005: 410). Dolayısıyla yalnızca 3 parti bu yoğun vetodan kurtulabilmiş ve siyaset yapma izni alabilmiştir. Bunlar emekli general ve büyükelçi Turgut Sunalp’in genel başkan olduğu Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), 12 Eylül döneminin başbakanlık müsteşarlığından istifa ederek Halkçı Parti’yi (HP) kuran Necdet Calp ve Turgut Özal’ın genel başkanlığında Anavatan Partisi (ANAP) olmuştur (Sarıbay, 2001: 67-71). Özal, Anavatan Partisi ile siyasette oluşan boşluğu Türkiye’de siyasi görüşler açısından neredeyse bütününü kapsayarak bir şekilde “dört eğilimi” içinde barındıran bir iddia ortaya sunarak 80’li yıllara damgasını vurmuştur. Nitekim siyasi tarihimizde 1980’li yıllar için “Özallı Yıllar” denilmiştir.

Turgut Özal iktidarında mesaisinin çoğunu, güçlü ve kapitalist dünya ile bütünleşmiş bir Türkiye oluşturmak için harcamıştır. Önceki hükümetleri aşırı korumacı politika uygulamaları ve ülkeyi dünyaya kapattıkları için oldukça sert bir şekilde eleştirmiştir (Çavdar, 1992: 114). Ayrıca Özal, bürokrasiyi Türkiye’nin Uluslararası kapitalizme entegrasyonuna engel olan başlıca sebeplerden biri olarak görmekteydi. (Uzgel, 2004: 47). Bu bağlamda birçok alanda reformlar uygulamış, özellikle ekonomik açıdan Türkiye’de adeta bir üst lige taşınmayı başarmıştır. Tüm bu durumun siyasal istikrardan geçtiğini çok iyi bilen Özal, daha o yıllarda ‘başkanlık Modeli’ üzerinde durmuş, Türkiye açısından önemine dikkat çekmeyi başarmıştır. Ancak ne yazık ki sitem değişikliği için

ömrü vefa etmemiştir. Özal'ın esrarengiz ölümü bugün dahi şüpheleri öldürülebileceği konusunda birçok çevrede dile getirilmektedir.

3.3.Ak Parti ve Recep Tayyip Erdoğan Dönemi

Kurulmasından yaklaşık bir yıl sonra 3 Kasım 2002'de yapılan genel seçimlere katılan AK Parti, oyların %34'ünü alarak tek başına iktidar olmuştur. Elbette ki Özal'dan sonra ki dönem de yaşanan hükümet krizleri, koalisyon çıkmazları ve son olarak 2001 krizi halkın oy kullanma iradesini belirlemedeki önemli noktaları oluşturmuştur. AK Parti, DP'den sonra Cumhuriyet tarihinde TBMM içerisinde en güçlü siyasal grup olmuştur (Safi, 2007: 295). Bu durumu rakamsal açıdan görmek için aşağıda ki tabloları incelememiz yeterli olacaktır.

Tablo 2.1. Ak Parti ve RTE'nin Milletvekili Seçimleri Performansı

Seçim Tarihi	Toplam Seçmen Sayısı	Seçime Katılım Oranı	Oy Sayısı	Oy Oranı	Mv Sayısı	Toplam Mv Sayısı
3 Kasım 2002	41.407.015	%79.10	10.848.704	%	365	550
22 Temmuz 2007	42.799.303	%84.25	16.327.291	%	341	550
12 Haziran 2011	50.257.815	%87.1	21.466.356	%	326	550
7 Haziran 2015	54.813.376	%86.64	18.864.864	%	258	550
1 Kasım 2015	56.965.100	%85.18	23.673.541	%	317	550
24 Haziran 2018	59.354.840	%86.24	21.335.579	%	295	600

Kaynak: YSK, 2002-2018.

Yukarıda ki tablodan da anlaşılacağı üzere Ak Parti ve Recep Tayyip Erdoğan'ın katıldığı tüm Milletvekili genel seçimlerinde birinci parti olmayı başarmıştır. Ak Parti, 16 yılın sonunda Oy sayısında % 100' ü aşarak Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir başarı elde etmiştir.

Tablo 2.2. Ak Parti ve RTE'nin Yerel Seçim Performansı

Seçim Tarihi	Toplam Seçmen Sayısı	Seçime Katılım Oranı	Oy Sayısı	Oy Oranı	Kazanılan Belediye	Toplam Başkanlık
28 Mart 2004	34.213.138	%73,3	9674,306	40,2	1753	3209
29 Mart 2009	48.006.650	%84,17	12,449,187	38,64	1442	2903
30 Mart 2014	52.695.832	%89,12	17,952,504	43,13	800	1351
31 Mart 2019	53.169.212	%84,37	18,368,421	42,55	742	1355

Kaynak: YSK, 2004-2019.

Tablo 2.2. incelendiğinde görülmektedir ki, Ak Parti katıldığı ilk yerel seçimden itibaren hem oy sayısı bakımından hem oy oranı bakımından hem de kazanılan toplam il, ilçe ve Büyükşehir belediyesi sayısı bakımından sürekli artış kaydetmiştir.

Yukarıda sıraladığımız tablolar bize gösteriyor ki RTE İstanbul'a belediye başkanı seçildiği 1994 yılından itibaren hiçbir seçimi kaybetmemiştir. Siyasi hayatı boyunca, içeride vesayet zihniyeti ile mücadele verirken dışarıda da küresel baronlarla mücadele etmekteydi. Asla geri adım atmayan RTE, Türkiye ve dünya siyasetine kendi tarzını yerleştirmiş ve damgasını vurmuştur. Müthiş dirayeti ve bitmek bilmeyen enerjisiyle 6 genel seçim, 4 yerel seçim, 2 Cumhurbaşkanlığı seçimi ve 3 referandum olmak üzere toplam 15 seçimi de kazanmayı bilmiştir. 1994'ten itibaren lider olarak girdiği hiçbir seçimi kaybetmemiştir.

Kendi ifadesiyle “kalfalık ve ustalık” dönemlerinde darbe girişimleriyle, darbelerle, vesayetle, içeride ve dışarıda türlü müdahalelerle mücadele etti. Özellikle fetö darbe girişimi ve Ortadoğu kaynaklı çokuluslu terörle mücadelede bazen karşıtlarına bile güven verdi. Şüphesiz dünyada lider sıkıntısı yaşanırken, Türk milleti ise çevresini kuşatan tüm düşmanlara ve onların içerdeki işbirlikçisi hainlere karşı, Erdoğan'ın liderliğinde birleşmeyi başarmıştır.

Yukarıda ki siyasal açıdan hiç eksik kalmayacak derece de ekonomik gelişme de tüm cumhuriyet tarihi toplamında olmayacak şekilde Recep Tayyip Erdoğan döneminde sağlanmıştır. Hükümetin ilk yıllarında öncelikle tipik IMF programlarının uygulamaya devam ettirmişlerdir (Ünay, 2018: 11). Ak Parti, Türk ekonomisini kapsamlı kurumsal reformlar ve güçlü ekonomik altyapılar hazırlayarak, toparlanmasını ve güçlenmesini sağlamışlardır.

Ak Parti, 2002 yılı ile başlayan kesintisiz iktidar dönemlerinde özellikle 2002-2007 yılları arasında, finans ve bankacılık, kamu maliyesi, eğitim, ulaşım, adalet, güvenlik ve sağlık sektörlerinde gerçekleştirdiği reformlar sayesinde geniş çapta yatırımlar yapmıştır (Alkın, 2018).

Genel itibarıyla değerlendirecek olursak, 2002-2020 dönemi Ak Parti ve RTE liderliğinde Türkiye, sıkı bir bütçe disiplini uygulamış, yüksek bütçe açıklarını oldukça düşük seviyelere düşürmeyi başarmıştır. Aynı şekilde 2000-2001 döneminde zirve yapan enflasyonu, 2002 sonrası dizginlemeyi başarmış ve 2004'te tek haneli rakamlar seviyesine indirmiştir.

Son 18 yıldır, istikrarlı büyüme sayesinde Türk ekonomisi kayda değer bir performans sergilemiştir. Sağlam makro-ekonomik stratejiler, uygun mali ve para politikaları ve izlenen yapısal reformlar; yüksek büyüme oranları ve Türk ekonomisine duyulan güvenin artmasıyla sonuçlanmıştır. Milletimiz tarihte eşine rastlanmaz bir şekilde 2016 yılında ki darbe girişimini engellemiş ve demokrasi zaferi ile sonuçlandırmıştır. Bu zorlu sürece rağmen, Türk ekonomisi gücünü korumayı başarmıştır. Türkiye, Dünya Bankası 2017 yılı nisan ayı Dünya Ekonomik Görünüm raporunun göre 2016 yılında, satın alma gücü kapasitesine göre (SGP) dünyanın 13. ve Avrupa'nın 5. Büyük ekonomisidir.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye'de ekonomi ve siyaset arasındaki ilişkinin siyasal istikrar perspektifi üzerinden değerlendirilmesi şeklinde yapılmış olan bu çalışmanın genel çerçevesine bakıldığında çalışmayı yapmaktaki amacımızın, siyasal istikrarın ekonomi ve siyaset ilişkisi üzerindeki etkisini somut olarak ortaya koymaktır.

Yapılan çalışmalar göstermektedir ki siyasal istikrarın mevcut olduğu dönemlerde Türkiye'de siyaset ve ekonomi arasındaki ilişki, yapıcı ve kalıcı pozitif etkiler yaratmıştır. Bu açıdan bu dönemler itibarıyla Türkiye'nin hızla gelişme ve kalkınma gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla koalisyon dönemleri Türkiye açısından “kayıp yıllar” olarak adlandırılmaktadır. Cumhuriyet tarihi boyunca kurulan 67 hükümetin 15'i tek partili dönemde (1946'dan günümüze kadar olan dönem) görev

yapmıştır. Çok partili dönemdeki ortalama hükümet ömrü yaklaşık olarak 1,5 yıl olmuştur. Normal şartlarda yaklaşık 4 yıl olması gereken bu sonucun 1,5 yıl çıkması, Türkiye’de siyasal istikrarın uzun yıllar boyunca pek de iç açıcı olmayışını gözler önüne sermektedir. 97. Yılında olan Cumhuriyet tarihinde 67 hükümet değişmiştir. Siyasi hırs ile hareket eden koalisyon hükümetleri, kaynakların optimal kullanımına fırsat vermemektedir. Esasen ortalama 1,5 yıl hükümet süren bir parti veya partilerde bu fırsatı kullanmasını beklemekte oldukça insafsızlık olur. Çünkü bu kadar kısa sürelerde ve hâlihazırda siyasal ve ekonomik kırılmanın olduğu bir ülkede gelişme kaydetmek oldukça zordur. Dolayısıyla tüm bu gelişmeler ülkenin geleceğini de olması gerekenden daha kötü bir noktaya sürüklemektedir.

Bu perspektiften bakıldığında siyasal krizin oluşmasına oldukça müsait bir yapıya sahip parlamenter yönetim sisteminin değiştirilmesi için vizyon sahibi birçok lider ön ayak olmak ve bu sistemden kurtulmak için oldukça fazla çaba göstermişlerdir. Ancak yukarıda belirttiğimiz parlamenter sistemin bizzat kendi yapısından kaynaklanan siyasal krizlere gebe olan yapısı maalesef Recep Tayyip Erdoğan’dan önceki hiçbir lidere bu önemli değişikliği yapma fırsatı vermemiştir. Bu adımı atmak isteyen liderler henüz fikir aşamasında iken parlamenter sistemin çıkardığı kriz sonucu siyaseten mağlup olmuşlardır. Nihayet bu durum ilelebet sürmeyecek, Sayın Cumhurbaşkanımızın öncülüğünde ve gayretleri ile nihayet 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan halk oylaması ile kabul edilen Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, 24 Haziran 2018 yılında yapılan seçimler sonucu ile de Türkiye resmen yeni hükümet modeline geçmiştir.

KAYNAKÇA

- Alkın, K. (2018). “On Beş Yıllık Sessiz Devrim’in Ekonomik Kodları” (Ed. Mehmet Akif Memmi), Kuruluşundan Bugüne Ak Parti Dönemi, ss. 19-35, SETA Kitapları, Ankara.
- Ateş, D. ve Gökmen, G. S. (2013). “Bir Akademik Disiplin Olarak Uluslararası Politik Ekonominin Sınırları”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15 (1): 45-71.
- Başgil, A. F. (2008). 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, 4. Baskı, Yağmur Yayınları, İstanbul.
- Cangir, N. (2012). “Politik İstikrarsızlık Ve Makroekonomik Performans İlişkisi: Türkiye”, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çavdar, T. (1992). Türkiye’de Liberalizm: 1860-1990, İmge Yayınevi, Ankara.
- Doğan, A. (2005). “Demokrasi ve Ekonomik Gelişme”, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, 25: 1-19.
- Doğan, Y. (1985). Dar Sokakta Siyaset: 1980-1983, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Eğilmez, M. (2019). Ekonomi Nedir Neyi İnceler, Kendime Yazılar, E.T: 23.11.2019.
<http://www.mahfiegilmez.com/2019/01/ekonomi-nedir-neyi-inceler.html>
- Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2016). Ekonomi Politikası, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Heywood, A. (2006). Siyaset, (Çev.: Z. Kopuzlu), Liberte Yayınları, Ankara.
- Ocak, B. G. (1997). “İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Aşamalarından Biri: Türkçe Ezan ve Uygulamaları”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2 (6-7): 157-168.
- Safi, İ. (2007). Türkiye’de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar, 2. Baskı, Lotus Yayınevi.
- Sarıbay, A. Y. (2001). Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Tosun, G. E. ve Tosun, T. (1999). Türkiye’nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Turan, İ. (1977). Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, İktisat Üniversitesi Yay, İstanbul.

Uzgel, İ. (2004). Ulusal Çıkar ve Dış Politika: Türk Dış Politikasının Belirlenmesinde Ulusal Çıkarın Rolü, 1983-1991, İmge Kitabevi, Ankara.

Ünay, S. (2018). “Düzenleyici Devletten Kapsamlı Kalkınmaya: Ak Parti Dönemi Türkiye Ekonomisi” (Ed. Mehmet Akif Memmi), Kuruluşundan Bugüne Ak Parti Dönemi, ss. 9-19, SETA Kitapları, Ankara.

YSK, Yüksek Seçim Kurulu, 2007-2017. E.T: 05.12.2019.

<http://www.ysk.gov.tr/tr/halkoylamasi-arsivi/2648>

YSK, Yüksek Seçim Kurulu, 2004-2019. E.T: 05.12.2019

<http://www.ysk.gov.tr/tr/mahalli-idareler-genel-secimleri-arsivi/2650>

YSK, Yüksek Seçim Kurulu, 2002-2018. E.T: 05.12.2019

<http://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644>

Zurcher, E. J. (2005). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İletişim Yayınları, İstanbul.